

Læsning gennem 20 år i Skandinavien: Tendenser i skole og forskning

CAROLINE LIBERG, PROFESSOR EMERITUS, UPPSALA UNIVERSITET
ATLE SKAFTUN, PROFESSOR, NASJONALT LESESENTER, UNIVERSITETET I STAVANGER
JESPER BREMHOLM, SENIORFORSKER, NATIONALT VIDENCENTER FOR LÆSNING

Som en markering af Nationalt Videncenter for Læsning's jubilæum præsenterer tre skandinaviske læseforskere i denne artikel hver deres fortælling om, hvad der er sket med læsningen og læsefeltet i Sverige, Norge og Danmark i løbet af de 20 år, Nationalt Videncenter for Læsning har eksisteret. De tre læseforskere er Caroline Liberg fra Sverige, Atle Skaftun fra Norge og Jesper Bremholm fra Danmark. Med denne forfattersammensætning afspejler artiklen også et kendetegn ved Nationalt Videncenter for Læsning, der går helt tilbage fra dets oprettelse i 2006: samarbejdet og den gensidige inspiration mellem fagfolk og forskere fra læse- og literacymiljøer i de skandinaviske lande. Artiklen indledes med kort at præsentere fælles spor i skandinavisk læseforskning som baggrund for fortællinger om læsefeltets udvikling i hvert af de tre lande. Artiklen afrundes med at optegne forskelle og ligheder mellem de tre landes "literacyhistorier" og skitsere aktuelle tendenser og perspektiver for læsning og læseforskning i Skandinavien.

Spør i nyere skandinavisk læsehistorie

For at give et bagtæppe for de tre fortællinger om 20 års læsning i Skandinavien tegner vi i dette afsnit en kort forhistorie ved at kigge tilbage på anden halvdel af 1900-tallet og med ti-årige nedslag fremhæve markante spor i det skandinaviske og internationale læsefelt.

I 1960'erne og de tidligere årtier efter anden verdenskrig var læseforskning i Skandinavien rudimentær og sparsom. Samtidig var læseundervisning så godt som identisk med læseindlæring i de tidlige skoleår. Afkodningsfærdigheder stod i centrum for undervisningen, hyppigst baseret på lydmetoden og sjældnere på stave- eller ordbilledmetoden. Læseundervisningen var desuden stærkt præget af nogle få, meget udbredte læsebøger.

” I 1960'erne og de tidligere årtier efter anden verdenskrig var læseforskning i Skandinavien rudimentær og sparsom. Samtidig var læseundervisning så godt som identisk med læseindlæring i de tidlige skoleår.

I 1970'erne satte en bredere forståelse af læsning sit præg på opfattelsen af læseundervisningens indhold og udformning, ikke mindst i læreruddannelseskredse. Disse nye tanker var blandt andet

influeret af stærke tendenser fra Nordamerika i form af *whole language*-didaktikken, der lagde vægt på, at arbejdet med læsningen skulle foregå i meningsfulde kontekster og basere sig på tekster med indhold og kvalitet. Et skandinavisk eksempel på tendensen var svenske Ulrika Leimars LTG-læsedidaktik, "Læsning på talens grund", hvor læseundervisningen baserede sig på tekster, som eleverne udviklede mundtligt i fællesskab og dikterede til læreren, og som gerne tog afsæt i elevernes egne erfaringer og oplevelser.¹

Inden for psykologien taler man om "den kognitive revolution", der op gennem 1970'erne og 1980'erne betød et skifte i fokus fra ydre adfærd til indre mentale processer bag fænomener som tænkning, læring og også læsning. Dette skifte satte således også en markant udvikling i gang inden for både den internationale og skandinaviske læseforskning med et fokus på de mentale processer, der foregår i forbindelse med læsning. Denne forskning har medført en lang række værdifulde indsigter, men dens mest markante aftryk er vel nok beskrivelsen af "the simple view of reading", på dansk "den simple læseformel", der definerer læsefærdighed som det kombinerede resultat af færdigheder i afkodning og færdigheder i sproglig forståelse, og som ofte udtrykkes med følgende ligning: læsning = afkodning x sprogforståelse. En pointe med definitionen og ligningen er, at det at kunne læse forudsætter færdigheder på begge områder, både afkodning og sprogforståelse². Den simple læseformel har haft enorm indflydelse både didaktisk og forskningsmæssigt. Især i Nordamerika havde i længere tid pågået en didaktisk diskussion, der forenklet sagt handlede om, hvorvidt lydmetoden eller helordsmetoden var bedst egnet til at lære elever at "knække læsekoden". Med lydmetoden lærer eleverne at afkode ved at identificere og kombinere bogstavlydene i det enkelte ord. Helordsmetoden baserer afkodningsindlæringen på elevernes genkendelse af hele ord og deres betydning. Mens *whole language*-didaktikken var fortalende for helordsmetoden, gav den kognitive forskning og den simple læseformel støtte til lydmetoden (også kaldet *phonics*), hvilket medførte, at diskussionen i disse årtier blev intensiveret i en sådan grad, at den fik betegnelsen "Læsekrigen". Dønninger fra denne faglige konflikt satte også sit aftryk på forskellig måde i de skandinaviske lande, dog først og fremmest i forskningsmiljøet og på læreruddannelserne.

Op gennem 1990'erne blev den fremherskende kognitive læseforskning i stadig større grad suppleret og udfordret af nye og bredere forskningsmæssige tilgange. I modsætning til den kognitive læseforsknings fokus på mentale færdigheder var de nye socioteoretiske tilgange³ især optaget af samspillet mellem læsning (og skrivning) og den sociale kontekst, som læsningen (og skrivningen) er indlejret i. Disse socioteoretiske strømninger, der på engelsk har fået betegnelsen *new literacy studies*, har været og er stadig en vigtig inspirationskilde for læse- og skriveforskningen i de skandinaviske lande⁴.

Omkring årtusindskiftet gjorde de store internationale læseundersøgelser deres entré i læsningens samtidshistorie i Skandinavien. Det drejer sig om IEA-undersøgelsen, der blev gennemført i 1992, og som fra 2001 skiftede navn til PIRLS, og den første PISA-undersøgelse i 2000. I både Danmark og Norge gav den første PISA-undersøgelse navn til det, eftertiden har kaldt PISA-chokket. Altså rystelsen i både skoleverdenen og den brede offentlighed over, at skoleeleverne klarede sig langt dårligere end forventet i sammenligning med elever fra skolesystemer, vi betragtede som

---

1 Ulrika Leimar (1974). *Läsning på talets grund*.

2 Den simple læseformel er formuleret første gang i 1986 af læseforskerne Peter Gough og Walter Tunmer i artiklen "Decoding, Reading, and Reading Disability." i tidsskriftet *Remedial and Special Education*, 7.

3 Vi bruger her termen "socioteoretisk" som en samlebetegnelse for beslægtede tilgange til studiet af læsning såsom sociokulturel, sociolingvistisk, sociokognitiv og socialemiotisk læse- og literacyforskning.

4 Se Literacy.dk-udgivelsen <https://videnomlaesning.dk/literacydk/literacy-i-et-historisk-perspektiv/> på Nationalt Videncenter for Læsnings hjemmeside for en uddybet beskrivelse af *new literacy studies*.

svagere eller på linje med vores. De svenske elever klarede sig derimod godt i de første PISA- og PIRLS-undersøgelser, og PISA-chokket slog først ned senere i Sverige.

” I både Danmark og Norge gav den første PISA-undersøgelse navn til det, eftertiden har kaldt PISA-chokket.

Læsning i Danmark: PISA-chokkets effekter, literacy og læsevanskeligheder

PISA-chokket ramte Danmark hårdt i 00'erne, og det affødte en lang række uddannelsespolitiske tiltag inden for læseområdet i disse år:

- ▶ I 2006 indførtes nationale test i grundskolen i læsning og i en række af skolens fag. I læsning baserede de nationale test sig på ”den simple læseformel”, og de skulle gennemføres i 3., 6. og 8. klasse. De nationale test har været udsat for hård kritik både indholdsmæssigt og for deres manglende metodiske kvalitet. Et nyt testsystem er under udvikling i disse år, og det skal træde i kraft i skoleåret 2026/27.
- ▶ I 2007 gennemførte man for første gang prøve i læsefærdighed som del af den skriftlige afgangseksamen i dansk efter grundskolens 9. klasse. Denne prøve baserer sig også på ”den simple læseformel”, og den indgår stadig i dag i stort set uforandret form som del af afgangseksamen i dansk.
- ▶ I 2007 blev der også indført en pædagogisk diplomuddannelse som læsevejleder til grundskolen. I dag har de allerfleste grundskoler i landet en eller flere læsevejledere som en del af skolens vejlederkorps.

Både i læreplanerne i grundskolen og i læreruddannelsen fik læsning en mere central plads og betydning. I læreruddannelsen bl.a. ved at der fra reformen i 2006 i faget dansk kom et øget fokus på læseudvikling og læsedidaktik.

Nationalt Videncenter for Læsning blev oprettet i 2006 som en politisk reaktion på det danske PISA-chok. Og videncenterets første medarbejdere sørgede også for at etablere det læse- og literacydidaktiske tidsskrift *Viden om Literacy*, som nu er udkommet i 19 år, senest med et jubilæumsnummer, som denne artikel er en del af.

Indflydelsen fra de internationale undersøgelser har givetvis også været medvirkende til at udvide læsning som indholdsområde i skolen, således at det ikke længere kun var et anliggende for indskolingsundervisningen i dansk. Op gennem 00'erne var der et stærkt øget fokus på læsning i alle fag op gennem hele grundskolen og for så vidt også videre i ungdomsuddannelserne, hvilket affødte en lang række indsatser for at kompetenceudvikle skoler og lærere i forhold til denne nye udfordring. I læreplansreformen i 2014 blev faglig læsning skrevet ind som færdigheds- og vidensmål i næsten alle grundskolens fag. Selv om faglig læsning i dag er en del af de fleste grundskolelæreres didaktiske ordforråd, er realiteten dog, at læsning og tekster stadig for mange faglærere ikke er en integreret del af deres fagdidaktik, men snarere noget, der hører til i danskfaget og hos læsespecialisterne. Den faglige læsning er med andre ord et område, hvor der stadig er behov for udvikling.

Op gennem 2010'erne vinder literacybegrebet i stadig større grad indpas i læsemiljøet i Danmark. Tendensen er drevet frem af påvirkningen fra især engelsksproget forskning og fra *new literacy studies*, og den er samtidig også støttet af den eksplosive udvikling i medieprodukter og

medieudbud i disse år. Og sammen med literacybegrebet følger også multimodalitetstænkningen. Tilsammen betyder det, at opfattelsen af læsning og skrivning udvides fra alene at knytte sig til skriftsproget til også at omfatte en vifte af andre modaliteter (bl.a. billeder, gestik, symbolsprog og talesprog). Selv om begrebet literacy kun i begrænset omfang har vundet indpas i praksisfeltet, har selve literacytænkningen sat sig klare aftryk, bl.a. i beskrivelsen af læsning og skrivning i både den eksisterende fagplan for faget dansk og tilsyneladende også i den kommende, der er under udarbejdelse i skrivende stund. I den eksisterende fagplan formuleres det for eksempel eksplicit, at eleverne skal lære både at læse og selv producere multimodale tekster.

” **Selv om begrebet literacy kun i begrænset omfang har vundet indpas i praksisfeltet, har selve literacytænkningen sat sig klare aftryk.**

Godt hjulpet af forskellige interesseorganisationer har vi i de første år af 2020'erne været vidne til en øget opmærksomhed på de betingelser og udfordringer, mennesker med læse- og skrivevanskeligheder har i uddannelse og på arbejdsmarkedet. Som støtte til området vedtog den tidligere regering en række "ordblindepakker", og som en del heraf blev det i 2021 besluttet at etablere *Nationalt Videncenter for Ordblindhed og andre Læsevanskeligheder* (NVOL) i regi af Nationalt Videncenter for Læsning. Siden dets oprettelse har NVOL etableret sig som et nationalt omdrejningspunkt for formidling af den nyeste viden om ordblindhed og andre læsevanskeligheder med et anvendelsesorienteret sigte.

I Danmark har de internationale læseundersøgelser og PISA-chokket i starten af 00'erne sat sig aftryk inden for mange forskellige aspekter af læsemiljøet, og mange af disse aftryk har vi i dag vænnet os til som selvfølgelig dele af arbejdet med læsning i uddannelsessystemet. Også selv om visse dele, som fx læsning i alle fag, stadig kan udvikles betydeligt. Desuden er læsningen i Danmark også både blevet influeret af strømninger i den internationale forskning, som med literacy- og multimodalitetstænkningen, og af uddannelsespolitiske tendenser, som med satsningen på læse- og skrivevanskeligheder. I forhold til denne danske fortælling vil vi se både genkendelige og afvigende træk, når vi i det følgende vender os mod Sverige og Norge.

Svar på läskrisen i Sverige: ett stort fokus på den tidiga läsinlärningen

I de första internationella studierna PIRLS och PISA i början av 2000-talet uppvisade eleverna i Sverige mycket goda resultat i läsande. Men de resultaten höll dessvärre inte i sig. Utan de sjönk successivt under det första decenniet på 2000-talet och har därefter böljat upp och ner. Kurvor för elevers läsvanor och läsintresse har också pekat nedåt. Även de vana läsarna slutar mer eller mindre läsa på fritiden när de når högstadiet. I massmedia, bland politiker och i andra sammanhang har dessa nedgångar talats om som en "läskris" i Sverige.

För att motverka den här "läskrisen" har en mängd insatser satts i gång på olika plan. Bokförlagen var tidigt ute med metodböcker om lässtrategier inspirerade framför allt av amerikansk forskning. Lässtrategier var något som i den svenska rapporten från PIRLS 2006 visade sig användas i liten utsträckning i läsundervisningen av lärare i Sverige. Andra böcker och material som senare publicerats rör allt från metodböcker till forskningsantologier för den tidiga såväl som den senare läsundervisningen. Forsknings- och utvecklingsprojekt om hur läsande och skrivande ser ut i olika ämnen tog också fart under 2000-talets första decennium. Det följdes upp med metodböcker inspirerade framför allt av den australiska genrepdagogen. Inom den lyfts läsande och skrivande i

alla skolämnen fram och likheter och skillnader i texter eleverna möter och själva ska skriva inom de olika skolämnena.

I likhet med Danmark och Norge togs även olika initiativ på den politiska arenan. I Sverige kom både en ny läroplan och en ny lärarutbildning 2011. I de bakomliggande utredningarna lyftes behovet att framför allt fokusera den tidiga läsinlärningen. Enligt den nya läroplanen, Lgr11, i vilken genrepedagogiken fick ett tydligt genomslag, ska eleverna uppnå vissa kunskapskrav i slutet av årskurserna 3, 6 och 9. Vidare lyfts användning av lässtrategier fram som en del av det centrala innehållet i svenskämnets kursplaner. Skolverket fick också i uppdrag att skapa fortbildning för lärare om läsande och läsundervisning i det som kallas "Läsllyftet" med start 2014. Det består av material om språk-, läs- och skrivutveckling som är samlat i olika tematiskt inriktade moduler, vilka har vissa likheter med det material som utvecklades i Norge under benämningen *Språkløyper*.

Under lång tid tillbaka har diskussioner förts i Sverige om att undervisning i skolan ska vara forskningsbaserad och vila på vetenskaplig grund. Numera läggs även stort fokus på att undervisningen ska vara evidensbaserad. Det innebär att det finns en lång tradition av att bedriva fortbildning för lärare i anslutning till de lärosäten som bedriver lärarutbildning. Så förutom "Läsllyftet" har det funnits och finns en mängd olika former av fortbildningsmöjligheter där läsundervisning haft en framträdande plats. En rad organisationer har också under de senaste dryga trettio åren samarbetat inom den ideella organisationen "Läsrörelsen" med olika läsfrämjande insatser utanför skolans ram. Exempelvis talar man inte längre om höstlov, utan det kallas läslov.

” Exempelvis talar man inte längre om höstlov, utan det kallas läslov.

Sedan läroplansreformen 1994 har nationella prov genomförts i Sverige i årskurs 9. Men år 2008 infördes även nationella prov i läsande och skrivande för årskurserna 5 och 3 eftersom behovet att följa upp elevernas läsförmåga i tidigt skede ökade på grund av nedgångarna i de internationella studierna. I och med läroplanen Lgr11 är de nationella proven nu förlagda till årskurserna 3, 6 och 9. Under senare delen av 2010-talet fick Skolverket också i uppdrag att utarbeta bedömningsstöd för elevernas läsförmåga i de tre första skolåren. Proven för läsförståelse är tydligt inspirerade av designen i PIRLS med fyra huvudtyper av frågor, allt från enkla faktafrågor till tolkande och reflekterande frågor. Förarbeten till den nu aviserade nya läroplanen 2028 och även en ny lärarutbildning domineras av ett kognitionsvetenskapligt perspektiv och att all undervisning ska vara evidensbaserad. När det gäller läsundervisningen är den tidiga åter i huvudfokus. Alla barn ska möta en systematisk ljudundervisning ("phonics") och bokstäver ska läras in i en förutbestämd ordning. En from förhoppning är emellertid att sådana tydligt riktade insatser sker för de elever som är i störst behov av dem. Det kan exempelvis baseras på de fördjupade studier som nu gjorts av de olika studierna inom PIRLS. Här visar det sig att det är stor skillnad mellan elever i årskurs 4 som alltid talar svenska hemma och andra som inte gör det. De förra presterar lika väl i PIRLS 2021 som de gjorde i PIRLS 2001, när Sverige hade högst resultat av alla deltagande länder.

Sveriges svar på läskrisen är alltså att i första hand fokusera på den tidiga läsinlärningen, medan stöd för utvecklingen av den senare läsförmågan framför allt förläggs till svenskämnet och förmågan att möta texter i olika ämnen lyfts inte fram i nämnvärd omfattning. Däremot har forskningen om läsande och skrivande i olika ämnen ökat kraftfullt de senaste tjugo åren i Sverige. En from förhoppning är att även den forskningen kan få ett större genomslag inte bara i den fortbildning som finns att tillgå för lärare utan också i den kommande läroplanen, det vill säga att Sverige i

likhet med Danmark og Norge vidgar sin blick i läroplanen till att mer i utvecklad form lyfta fram elevens läsförmåga i alla ämnen och genom alla skolåren.

” Sveriges svar på läskrisen är alltså att i första hand fokusera på den tidiga läsinläringen, medan stöd för utvecklingen av den senare läsförmågan framför allt förläggs till svenskämnet.

Lesing i Norge: fra fag via ferdighet til faglighet?

Det er mange måter å fortelle historien om norsk leseopplæring etter 2000 på. Min ideelle fortelling tar utgangspunkt i en forståelse av *Kunnskapsløftet* (LK06) som en literacy-reform i den forstand at elevene forstås som utøvere i faglige aktiviteter der de bruker tale og skrift (og digitale ressurser). *Fagfornyelsen* (LK20) konkretiserte ytterligere denne vendingen mot elevene som aktive utøvere av fag, og faglige praksiser som er organisert rundt elevenes læring mer enn fagstoffet som skal formidles. Men, som sagt, det er ikke den eneste fortellingen.

Veldig mye skjedde veldig fort på skolefronten også i Norge på starten av 2000-tallet.

Norge deltok i den første PISA- (2000) og PIRLS -undersøkelsen (2001), som begge viste at norske elevens prestasjoner (i lesing, matematikk og naturfag) var svakere enn forventet. Det ble arbeidet fram et Nasjonalt kvalitetsvurderingssystem for skolen (NKVS), hvor en rekke prøver og tester knyttet til grunnleggende ferdigheter var sentrale elementer. De første nasjonale prøvene i lesing ble gjennomført allerede våren 2004.⁵ Samme år ble det opprettet et nytt direktorat for utdanningssektoren, samt et nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning,⁶ og i 2006 kom omsider en ny læreplan, *Kunnskapsløftet* (LK06) som brøt ganske markant med tidligere læreplaner.⁷ Den var svært kortfattet i beskrivelsen av faglig innhold, og den beskrev i stedet fem ferdigheter som skulle være grunnleggende for læring i alle fag (lese, skrive, lytte, tale, digitale ferdigheter) samt kompetansemål for hovedtrinn i utdanningsløpet (trinn 2, 4, 7, 10 og 13), som skulle knytte ferdigheter og faglig innhold sammen.

Lesing var den ferdigheten som fikk mest oppmerksomhet i kjølvannet av læreplanreformen, og denne oppmerksomheten var i stor grad styrt av de nasjonale prøvene. Disse prøvene var bygget over samme lest som de internasjonale testene hva angår tekstutvalg, oppgavetyper og lesemåter. Prøvene var på plass før læreplanen, og langt på vei var det prøvekonstruert – eller mer presist:

---

5 Nasjonal prøve i skriving ble gjennomført i 2005. Alle prøvene ble satt på pause i 2006, men skriveprøven ble ikke videreført etter pauseåret. Etter pauseåret 2006, ble prøvetidspunktene endret til 5., 8. og 9. trinn.

6 Denne nye funksjonen som nasjonalt senter ble lagt til *Senter for leseforskning* (SLF) i Stavanger. Dette var da et spesialpedagogisk kompetansesenter etablert i 1989, med særlig fokus på lesevansker og dysleksi. Etter 2004 har Lesesenteret, som det etter hvert ble omtalt som, vokst og endret innretning til å være en ressurs for leseopplæringen i alminnelighet. Det ble opprettet flere nasjonale sentre i denne perioden, og i 2009 ble det omsider også opprettet et Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning i Trondheim.

7 Det er tankevekkende å se tilbake på veien fra innføring av nasjonale prøver i lesing i 2004 og en læreplan som for første gang beskriver kompetansemål knyttet til lesing i 2006 (Kunnskapsdepartementet, 2006). Den noe bakvendte rekkefølgen blir enda tydeligere hvis vi tar med at et rammeverk for grunnleggende ferdigheter som skulle underbygge progresjon i læreplanmålene var ferdig i 2011 (Utdanningsdirektoratet, 2017). Og hvis vi nærleser dette rammeverket, aner vi en perfekt sirkelbevegelse, ettersom dette rammeverket for lesing er satt inn en matrise, som nokså detaljert spiller beskrivelsen av fem prestasjonsnivåer i leseprøvene for 8. og 9. trinn, som igjen hviler tungt på PISA-prøven.

de tre hovedkategoriene av spørsmål, ofte oppsummert som “finne, tolke og reflektere” – som lå til grunn for forståelsen av lesing i læreplanen og i nye og reviderte lærebøker. Man skulle lese for å finne, tolke eller reflektere, og det i alle fag. ”Lesing i alle fag” ble et slagord i tiden, som også skapte en del frustrasjon hos faglærere som ikke helt kunne se hvorfor de skulle blande seg inn i det de så som en oppgave for norsklærerne. Norskdidaktikere og lærebokforfattere på den andre siden tok mye ansvar for å knytte hensiktsmessige lesestrategier til tekster fra andre fag, i så stor grad at man kunne lure på om slagordet gjeldt alle fag unntatt norsk.

” ”Lesing i alle fag” ble et slagord i tiden.

I denne første tiden etter *Kunnskapsløftet* virker det rimelig å si at det tok tid å modne forståelsen av lesing som grunnleggende ferdighet. For mange i skolen handlet det lenge om det helt grunnleggende, altså om mestring av skriftkoden, og i den grad lesing utover begynneropplæringen fikk oppmerksomhet, var det med fokus på generelle eller fagovergripende lesestrategier. I et slikt perspektiv er det forståelig både at lærere i andre fag enn norsk ikke helt lot seg begeistre, og at norskdidaktikere så og tok på seg rollen som leselærere i alle fag. Dette ligner i stor grad situasjonen i Danmark.

” I denne første tiden etter *Kunnskapsløftet* virker det rimelig å si at det tok tid å modne forståelsen av lesing som grunnleggende ferdighet.

Siden *Kunnskapsløftet* i 2006 er det gjennomført store nasjonale satsninger for å hjelpe elever til å fullføre skoleløpet og for å styrke opplæringen. I disse ordningene var lesing et sentralt satsningsområde. I 2016 fikk det norske Lesesenteret i oppgave å utvikle nettbaserte læringsressurser knyttet til leseopplæring. Dette prosjektet, *Språkløyper* (2016-2019), ble organisert med tanke på bruk i lærende fellesskap på skolenivå. I 2018 ble det introdusert et skifte fra slike store nasjonale satsninger til desentralisert samarbeid mellom Universitets- og høyskolesektoren og skolesektoren. Men etter pandemi og fallende resultater på internasjonale leseprøver,⁸ er de nasjonale initiativene tilbake. Det er lansert en leselyststrategi – *Sammen om lesing* (2024-2030). Et sentralt virkemiddel i denne strategien er en ny nasjonal satsing, *Tid for lesing* (2024-2030), som skal formidle kunnskap og styrke kompetanse knyttet til leseopplæring til lærere i barnehage og skole. Lesesenteret har fått ansvaret for dette utviklingsarbeidet. Tre sentrale begreper i denne satsingen er *tid* til å lese, *kondis* eller utholdenhet til å bli i teksten, samt *engasjement* som portal til utvikle en identitet som leser. Lesing i fag framstår her mer innforstått og anerkjent som faglig aktivitet, og i større grad med referanse til fagspesifikke tenke- og talemåter og teksttyper.

Lesesenteret og Skrivesenteret har siden 2011 samarbeidet om å arrangere en nordisk konferanse for forskning på lesing, skriving og literacy – *Skriv! Les!*, kalles den. Konferansen arrangeres annethvert år og samler forskere på tvers av de nordiske landene og på tvers av fag og ferdighetsfokus. De to første konferansene resulterte i antologier med bidrag fra konferansen, men i 2015 åpnet et nytt tidsskrift

---

8 De norske resultatene i PIRLS steg jevnt fram til og med 2016, mens prøven i 2021 viste en markant tilbakegang.

– *Nordic Journal of Literacy Research*⁹ (NJLR) – portene for å ta imot artikler basert på konferansebidrag og den økende mengden forskningsprosjekter i feltet – ikke minst artikkelbaserte doktorgradsprosjekter. Å beskrive framveksten av forskning og et sterkt nordisk forskningsfelleskap er også en måte å fortelle historien om modningen av forståelsen av lesing og leseopplæring i Norge på.

Læsning i Skandinavien – aktuelle tendenser og perspektiver

Vi har her fortalt en version af vores nyere skandinaviske læsehistorie set fra hvert vores udsigtspunkt. Selv om de tre fortællinger tager sig forskelligt ud, er der alligevel flere lighedspunkter, der ikke er svære at få øje på.

Tydligst er den store indflydelse, de internationale læseundersøgelser har haft på læseområdet i alle tre lande. Selv om de initiativer i vid udstrækning har været forskellige fra land til land, har undersøgelserne været en afgørende drivkraft for indførelsen af tiltag af både didaktisk og uddannelsespolitisk karakter i alle tre skandinaviske lande. Et andet lighedspunkt er, at ”læsning i alle fag” og fagspecifik læsning er kommet i fokus hos både forskere og praktikere og er inde i en positiv udvikling i alle tre lande.

Der tegner sig et yderligere lighedspunkt her i midten af 2020’erne. Båret af en stærk teknologioptimisme og massive økonomiske investeringer gennemgik alle tre lande, med Danmark som spydspids, en voldsom digitaliseringsproces af grundskole og ungdomsuddannelser op gennem 2010’erne, med det resultat, at de skandinaviske skoler i dag er blandt de mest digitaliserede i verden. Her i 2020’erne ser vi imidlertid en parallel tendens udspille sig i alle tre lande. Med støtte fra enkelte læseforskere advarer store medier om en ”læsekrise” blandt børn og unge. Afsættet er de seneste PISA- og PIRLS-undersøgelser og -resultater, der viser, at de skandinaviske børn og unge er dem, der bruger mest tid på digitale medier og samtidig er mindst glade for at læse. Der er således sket en omvendning, hvor den teknologioptimisme, der i det foregående årti har drevet digitaliseringen af de skandinaviske skoler, nu overskygges af en tilsvarende pessimisme knyttet til spørgsmålet om de skadelige virkninger af skærmbrug. Læsning på skærm versus læsning på papir er en del af dette billede, og der er stærke kræfter på spil for at få mobiltelefoner ud af skolerne og erstatte digitale læringsressourcer med traditionelle lærebøger. Samtidig repræsenterer gennembruddet inden for AI radikalt nye muligheder og udfordringer, som i øjeblikket er vanskelige at forudse.

” De skandinaviske skoler i dag er blandt de mest digitaliserede i verden.

En påfaldende forskel mellem landene er, at der i Sverige ses stærke tendenser til en tilbagevenden til en kognitivt funderet tilgang til læseundervisning (under den nyopfundne betegnelse ”the science of reading”) baseret på den simple læseformel og med et stærkt fokus på begynderundervisning. En lignende tendens ses ikke i Danmark og Norge, hvor man også i de seneste læreplaner for læsning kan se aftrykket af en mere helhedsbaseret forståelse af læsning, skrivning og literacy.

En lignende helhedsorienteret forståelse ligger til grund for både konferencen *Skriv!Les!* og for tidsskriftet *Nordic Journal of Literacy Research* omtalt i afsnittet om Norge. Både konference og tidsskrift

---

9 Lesesenteret ved UiS finansierede og organiserede oppstarten av tidsskriftet og hadde også redaksjonsansvar de fem første årene. Ambisjonen var og er at dette ansvaret skal sirkulere i forskningsfeltet, noe som ser ut til å fungere fint. Ganske nylig er nok en ny redaksjon etablert, med det danske Lesesenteret representert.

har en erklæret ambition om at fremhæve eksempler fra nordiske skolekontekster og om brobygning, gensidig inspiration og dialog på tværs af forskningsfelter og metoder. Siden den første *Skriv!Les!*-konference i 2011 er forskningsfeltet vokset, og 15 år senere er det rimeligt at tale om en nordisk forskningstradition. Vores ønske for fremtiden er, at en lignende brobygning og dialog kan vokse sig stærk inden for både praksis og det uddannelsespolitiske felt mellem vores nordiske nabolande.

Nationalt Videncenter for Læsning fejrer jubilæum i en spændende tid, hvor mange perspektiver er i spil. I en nyligt udgivet kortlægning fra centeret (Hauer 2024) fremhæves begrebet læsekultur som et supplement til fokus på læseglæde og læsepraksis. Måske kan dette være et begreb, der kan bidrage til en ny samlende optik på en helhedsorienteret forståelse af læsning, skrivning og literacy. Vi krydser fingre for det og ønsker centeret tillykke med jubilæet

Referencer

BUVM, Børne- og Undervisningsministeriet (2019). *Dansk – Fælles Mål, 2019*.

Gough, P. & Tunmer, W. (1986). Decoding, Reading, and Reading Disability. *Remedial and Special Education*, 7, 6-10. <http://dx.doi.org/10.1177/074193258600700104>

Hauer, K. (2024). *Læsekultur, læsepraksis og læsefremmende tiltag i Danmark – en kortlægning af aktuelle tendenser og perspektiver*. Nationalt Videncenter for Læsning.

Kunnskapsdepartementet (2006). *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006*.

Lankshear, C., & Knobel, M. (2011). Fra læsning til nye literacies. Uddrag af bogen *New Literacies: Everyday Practicies and Social Learning*. Open University Press. Oversat og gengivet i Literacy i et historisk perspektiv. literacy.dk. <https://videnomlaesning.dk/literacydk/literacy-i-et-historisk-perspektiv/>

Leimar, U. (1974). *Läsning på talets grund*. Liber Läromedel.

Utdanningsdirektoratet (2017 [2012]). *Rammeverk for grunnleggende ferdigheter*. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeverk/rammeverk-for-grunnleggende-ferdigheter/>

Om forfatterne

Caroline Liberg er professor emeritus ved Uppsala Universitet. Hun er oprindelig uddannet lærer og har en lang karriere bag sig inden for didaktisk forskning i læsning og skrivning. Hun er stadig involveret i forskning, især med fokus på børns skrivning i de tidlige skoleår.

Atle Skaftun er professor ved Nasjonalt Lesesenter på Universitetet i Stavanger. Han har forsket i og skrevet bøger og artikler om litteratur, læsning og literacy, bl.a. med et stærkt fokus på mundtlighed og dialogisk undervisning.

Jesper Bremholm er seniorforsker ved Nationalt Videncenter for Læsning. Han arbejder med forsknings- og udviklingsprojekter inden for fagspecifik literacy (læsning og skrivning i forskellige fag), skriveudvikling og tidlig literacyundervisning.